

dsf

Poppodia in tijden van COVID-19

Omzetverlies en tekorten vanwege de coronacrisis in 2020

Yan Crabbendam, Alwien Bogaart, Annelies van der Horst, Ronald Nijboer

Contactgegevens

Juli 2020.

Annelies van der Horst

avanderhorst@dsp-groep.nl

Yan Crabbendam

ycrabbendam@dsp-groep.nl

Alwien Bogaart

abogaart@dsp-groep.nl

Met medewerking van: Ronald Nijboer

Foto voorzijde: Harry Heuts, Muziekgieterij, 2019

De samenstellers van deze rapportage hebben hun uiterste best gedaan om ervoor te zorgen dat de verstrekte informatie en informatie van derden waarnaar wordt verwezen volledig en juist weergegeven is. Met uitzondering hetgeen door VNPF-leden is gezegd in interviews; de inhoud daarvan is voor rekening van de geïnterviewde. Zowel DSP-groep als de Vereniging Nederlandse Popodia en -Festivals (VNPF) kunnen niet verantwoordelijk worden gehouden voor de onvolledige of onjuiste informatie die via deze rapportage wordt verkregen. Beide partijen aanvaarden dan ook geen enkele aansprakelijkheid voor directe of indirecte schade ontstaan uit het gebruik van deze informatie die in de rapportage wordt gegeven. Het gebruik van informatie welke verkregen is via deze rapportage gebeurt te allen tijde voor risico van de gebruiker.

Inhoud

1	Voorwoord	5
2	Samenvatting	7
3	Inleiding	13
4	Inkomsten poppodia 2020	16
4.1	Begrote inkomsten 2020	16
4.2	Begrote directe en indirecte inkomsten 2020	16
4.3	Gedeeltelijk gerealiseerde directe inkomsten 2020	18
4.4	COVID-19 inkomstenprognose 2020	19
5	Uitgaven poppodia 2020	20
5.1	Begrote uitgaven 2020	20
5.2	Begrote directe en indirecte uitgaven 2020	20
5.3	Gerealiseerde directe uitgaven tot en met 11 maart 2020	21
5.4	COVID-19 uitgavenprognose 2020	22
6	Financiële effecten van de coronacrisis	25
6.1	Prognose omzetverlies 2020	25
6.2	COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020	26
7	Financiële effecten van steunmaatregelen	29
7.1	Steunmaatregelen	29
7.2	Inkomsten uit steunmaatregelen (NOW, TOGS, TVL)	30
7.3	COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020 verrekend met opbrengsten steunmaatregelen NOW, TOGS en TVL	31
7.4	COVID-19 eindprognose financieel resultaat 2020 verrekend met opbrengsten uit overige steunmaatregelen en alle maatregelen	32
8	Concluderend: omzetverlies en tekorten in 2020	33

Bijlagen

Bijlage 1: respons en poppodia leden VNPF

34

Bijlage 2: constructie prognose cijfers

36

1

Voorwoord

"Een van mijn eerste 'crisis e-mails' in maart richting VNPF-leden begon met een citaat van - wie leest hem nog? - Gerard Reve 'De werkelijkheid herken je aan haar onwaarschijnlijkheid'. Het is bijna augustus en helaas is het nog steeds even toepasselijk."

Genomen maatregelen

"De VNPF is heel blij met alle genomen hulpmaatregelen, generiek en specifiek. Het zorgt ervoor dat de popsector verder komt en we hopelijk de schade zo beperkt mogelijk kunnen houden. Zo beperkt mogelijk, je moet je uiten in allerlei 'mitsen' en 'maaren', want dat er in de hele keten pijn geleden wordt en dat die pijn nog wel even voortduurt, is zeker.

De maatregelen die genomen zijn om de besmetting te beperken, door alles dicht te gooien en de 1,5 meter niet als middel maar als doel te zien, heb ik wel als tamelijk draconisch ervaren. Ze leken niet altijd even intelligent ondanks het feit dat deze periode tot intelligente *lockdown* werd gedoopt. Vooral de onduidelijke berichtgeving en de dubbele maten waarmee wordt gemeten brengt regelmatig de wenkbrauwen omhoog. Aan de andere kant ben ik geneigd ook compassie te tonen. Ook voor overheden is dit een absurde stresstest, ik heb wel gezien dat veel mensen en organisaties doen wat ze kunnen."

Effecten van de coronacrisis

"De manier waarop het cultuurbeleid wordt vormgegeven in Nederland kent een aantal structurele mankementen en ongerechtigheden, die deze crisis goed blootlegt. Wat dat betreft hebben we meer aan corona dan aan de fair practice code. Men denkt vaak dat crises bijdragen aan een betere verdeling van welvaart. Ik zie deze crisis dergelijk nivellering nog niet teweegbrengen. Net als de economische crisis in 2008 wordt het verschil tussen de 'haves' en de 'have nots' vermoedelijk groter. Mijn vrees is dat de cultuursector daar, jammer genoeg, geen uitzondering op vormt. Dat wat al veel geld krijgt en in wezen al op het droge is, dat wat onderdeel is van veel beleid, krijgt de boei toegeworpen. Dat wat veel eigen inkomsten genereert door veel publiek te trekken, moet onheilspellend lang watertrappelen. Ik heb me voorgenomen, wellicht tegen beter weten in, te geloven dat we als sector weliswaar letsel oplopen, maar dat we het wel gaan redden."

Toekomst van de popsector

"Als er een sector is die kan worstelen en weer boven kan komen, dan is het de popsector. Dat bovenkomen gaat nog wel even duren, dat wil zeggen als we terug willen komen zoals de popsector er begin 2020 voorstond. Elkaar opzoeken en van *live* muziek genieten, of dat nu in een podiumgebouw of op een festivalterrein gebeurt, is iets dat tot de universele basisbehoeften van de mens behoort. Over interesse vanuit het publiek maak ik me minder zorgen.

Deze crisis zal in onze creatieve sector toch ook vernieuwing en verbetering brengen. Ik verwacht dat het een enorme *boost* geeft aan de professionalisering, maar bijvoorbeeld ook voor de verduurzaming en het

meer maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Voordat het zover is lijkt het ons goed een aantal gortdroge cijfers op een rij te zetten, droge cijfers over een doorgaans smeuiġe en levendige sector. Dat hebben we in prettige samenwerking gedaan met DSP-Groep en daar zijn we ze meer dan zeer dankbaar voor. Als we getallen als feiten presenteren, gaan die feiten de toekomstige werkelijkheid bepalen. Om niet te verdwalen in het regime van maat en getal zijn de cijfers doorspekt met interviews en verhalen uit poppodiumland. Ook de VNPF-leden zijn we zeer dankbaar voor hun medewerking.”

Berend Schans

Directeur Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPF)

2 Samenvatting

Op 12 maart 2020 maakte het kabinet bekend dat Nederland in een 'intelligente lockdown' ging om de verspreiding van het coronavirus in te dammen. Dat betekende de plotselinge sluiting van de poppodia in Nederland. Met ingang van 1 juli 2020 kunnen de poppodia onder strikte regels weer open, maar programmering, publiek en sfeer ondervinden grote beperkingen door die regels. Met name de eis 1,5 meter-afstand houden en werken met vaste, geplaatste zitplaatsen maken het de poppodia onmogelijk om rendabele activiteiten te organiseren. Concerten kunnen alleen met een zeer beperkte zaalbezetting en clubavonden kunnen in het geheel niet georganiseerd worden. Naar verwachting moet juist de popsector wachten op een vaccin of een medicijn voordat het oude normaal terug kan keren. Wat betekent dit voor de getroffen poppodia die bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPF) zijn aangesloten? Hoe groot is het (verwachte) omzetverlies en hoe groot zijn de tekorten die ontstaan?

Omzetverlies 125 miljoen euro

De 60 bij de VNPF aangesloten poppodia (hierna: poppodia) verwachten over 2020 een omzetverlies te lijden van 125 miljoen euro. Aan het begin van dit jaar was de verwachting dat ze in 2020 een omzet zouden halen van 205 miljoen euro. Inmiddels is de verwachting dat dit bedrag niet hoger zal zijn dan 80 miljoen euro.

Tekort van minimaal 9,8 miljoen euro

De verwachting is dat de poppodia in totaal in 2020 een tekort zullen realiseren van ruim 32 miljoen euro. Dit bedrag is nog niet verrekend met de generieke en specifieke noodmaatregelen.

Met name de grootste poppodia hebben zeer zwaar te lijden onder de coronacrisis. Voor de vijf grootste poppodia¹ loopt het tekort op tot ruim 20 miljoen euro.

De steunmaatregelen van de overheid hebben gelukkig enig effect, maar ook met de al toegezegde generieke steunmaatregelen koerst de poppodiumsector in Nederland op een tekort van 17 miljoen. Dit tekort kan teruglopen naar 9,8 miljoen euro door de verwachte noodsteun. Dit is een verrekening van de generieke maatregelen én de noodsteun die voortkomt uit de extra 300 miljoen euro steun voor de cultuursector.

Ervaringen poppodia

De lockdown kwam bij alle poppodia als een grote schok. Aanvankelijk leek de periode van sluiting te overzien, maar toen de datum steeds verder opschoof, groeide de onzekerheid. Op dit moment is de toekomst voor de poppodia nog steeds ongewis.

¹ Poppodia zijn zalen die actief programmeren. Grote zalencentplexen die louter faciliteren zijn hier niet meegeteld.

Poppodia zijn in maart direct zoveel mogelijk gaan bezuinigen op leveranciers, de flexibele schil (uitzendkrachten, zzp'ers) en andere kosten. Tijdelijke contracten zijn beëindigd en inmiddels is gestart met de aanvraag van ontslag voor vaste krachten. Wanneer de NOW-regeling in oktober afloopt zullen er, naar verwachting, nog veel meer ontslagen vallen onder vaste krachten. Sommige poppodia gaan in afwachting van meer duidelijkheid over de weerslag van de coronamaatregelen op de programmering terug naar een 'kernformatie'. Bijkomend gevolg is dat de poppodia de bestemmingsreserves en het eigen vermogens volledig opsouperen en dat heeft natuurlijk ook een lange termijn effect.

Niet alleen de poppodia zelf verkeren in zwaar weer, de situatie werkt door in andere delen van de popsector. De poppodia benadrukken dat zzp'ers en de artiesten hele grote klappen krijgen in deze crisis en dat zij onder hen zeer schrijnende situaties zien. Ook tussenpersonen zoals boekingskantoren verkeren in zwaar weer.

Een groot deel van de poppodia zet zich in om 'zichtbaar' te blijven en werkt aan nieuwe vormen van programmering en distributie. Het 1,5 meter regime levert voor de poppodia te weinig publiekscapaciteit op om concerten nog rendabel te kunnen organiseren. Clubavonden mogen helemaal nog niet worden georganiseerd. Bovendien moeten er extra kosten worden gemaakt om aan protocollaire verplichtingen te voldoen. Poppodia veroorzaken door de extra kosten nog meer tekorten of gaan alsnog dicht in afwachting van versoepelde maatregelen en/of een vaccin. Vooral de grote onduidelijkheid over de toekomst speelt de poppodia parten, hoe langer het duurt hoe somberder het vooruitzicht en hoe groter de zorg over de betrokkenheid van publiek en vrijwilligers.

Onderbouwing aanpak onderzoek

In samenspraak met VNPF heeft DSP-groep een uitvraag gedaan bij de leden van de VNPF. VNPF heeft de vragenlijst onder haar leden uitgezet. Bij het opstellen van de vragenlijst zijn we uitgegaan van een aantal aannames:

- 1 De poppodia blijven tot en met 31 december 2020 gesloten en kunnen ten hoogste zeer beperkte kleinschalige activiteiten organiseren die onrendabel zijn en daarmee geen extra positief resultaat kunnen opleveren.
- 2 Geen verplaatsingen van programma meer in 2020, alleen nog maar annuleringen.
- 3 In de uitvraag is uitgegaan van de oorspronkelijke begroting 2020 zonder bezuinigingen.
- 4 De poppodia ontvangen middelen op de voet van NOW1 en NOW2.
- 5 Gemeenten korten niet op (verleende) subsidies.

De aannames 1, 2 en 5 blijken correct te zijn en er zijn geen signalen dat die in de loop van het jaar door ontwikkelingen in het coronabeleid niet langer houdbaar zijn. Voor wat betreft de middelen uit NOW1 en NOW2 merken we op dat nog niet alle poppodia NOW-middelen hebben aangevraagd of hebben ontvangen. De coronaschade kan daarom voor deze poppodia hoger uitvallen. Daarnaast is er onzekerheid

over de doorlooptijd van de steunmaatregelen. De huidige maatregelen zijn tot 1 oktober van kracht. Maar onduidelijk is of ze vanaf dat moment nog voor de resterende maanden van 2020 (in al dan niet gewijzigde vorm) worden verlengd.

In het verlengde daarvan merken we op dat er een beweging onder de poppodia is om personeel te ontslaan. Poppodia verlengen tijdelijke contracten niet meer en we zien dat poppodia voor vast personeel ontslag gaan aanvragen. Een aantal poppodia heeft hierin reeds concrete stappen ondernomen. We nemen daarbij twee lijnen waar: ontslagen die ingaan per 1 oktober 2020 en de keuze om als poppodium voorlopig verder te gaan met een kernformatie.

In de uitvraag hebben wij onderscheid gemaakt tussen:

- ② Directe inkomsten en uitgaven. Deze zijn gerelateerd aan activiteiten en zijn tot en met 11 maart gerealiseerd. De begrote directe inkomsten en uitgaven voor 2020 vallen vanaf 12 maart weg.
- ② Indirecte inkomsten en uitgaven. Deze zijn niet gerelateerd aan activiteiten en lopen het hele jaar door, ook in tijden van coronamaatregelen. Dit betreft zowel de situatie tot en met 11 maart en de situatie vanaf 12 maart tot en met 31 december 2020.

Poppodia geven aan wat ze verwachten aan directe en indirecte inkomsten zullen ontvangen en welke directe en indirecte uitgaven ze verwachten te zullen doen. Vervolgens geven de poppodia aan wat ze aan NOW1 en NOW2 inkomsten en overige steunmaatregelen zullen ontvangen. Met deze COVID-19 prognose cijfers wordt doorgerekend hoeveel de netto coronaschade bedraagt.

In bijlage 1 is de aanpak met betrekking tot de respons terug te vinden en in bijlage 2 een schematische weergave van de constructie van de COVID-19 prognose cijfers.

COVID-19 inkomstenprognose

De begrote omzet van de poppodia voor 2020 was bij de start van het jaar (uitgesplitst naar grootte van poppodia):

Tabel 2.1: begrote omzet poppodia 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's	Aandeel in de totale inkomsten van alle poppodia
Kleine poppodia	€ 14.688.610	7%
Middelgrote poppodia	€ 33.020.897	16%
Grote poppodia	€ 47.292.759	23%
Extra grote poppodia	€ 110.196.686	54%
Totaal	€ 205.198.953	100%

- ☉ Van 1 januari 2020 tot en met 11 maart 2020 genereerden de poppodia directe inkomsten uit programmering dat toegankelijk was voor publiek. Het ging in totaal om een bedrag van € 27.195.644. Dat is 18% van het voor 2020 begrote bedrag aan directe inkomsten (zie tabel 4.2). De poppodia stevenen in 2020 af op een tekort aan directe inkomsten ten opzichte van de begroting 2020 van € 124.759.992.

Door de sluiting van de poppodia dalen de directe inkomsten als aandeel van de totale inkomsten van 74% (oorspronkelijk begroot) naar 34% (COVID-19 prognose).
- ☉ Naarmate een poppodium behoort tot een kleinere grootteklasse is het aandeel van de subsidie in de totale inkomsten groter. Omdat de waarneming is dat de poppodia door subsidiënten niet worden gekort en ze tegelijkertijd geen prestatie hoeven te leveren, behouden de kleinere poppodia naar verwachting een groter deel van hun omzet.
- ☉ Omgekeerd geldt naarmate een poppodium groter is, des te meer het afhankelijk is van inkomsten gegenereerd door bezoekers. Als poppodia gesloten zijn missen ze publiekinkomsten (met name kaartverkoop en horecaopbrengsten).

COVID-19 uitgavenprognose

- ☉ Door de sluiting van de poppodia wordt bij directe uitgaven een kostenreductie gerealiseerd van € 90.875.743. Door de lockdown komen de daadwerkelijk gerealiseerde directe uitgaven uit op € 20.166.959,-. Deze uitgaven waren voor 2020 begroot op € 111.042.702,- een relatieve daling van 82%.
- ☉ De verhouding van de directe en indirecte uitgaven komt uit op 18% en 82%, waar deze verhouding in de oorspronkelijk begroting uitkwam op 55% en 45%.

Financiële effecten van de coronacrisis

- ☉ Voor 2020 begrooten de poppodia in totaal een exploitatieresultaat van € 1.462.159 (0,7%)² van de begrote inkomsten.
- ☉ Door de coronacrisis leidden de poppodia een omzetverlies van € 124.759.992. Naarmate een poppodium groter is, is ook het omzetverlies groter, niet alleen in absolute, maar ook in relatieve aantallen.
- ☉ Door de sluiting verwachten wij dat het financiële resultaat van de poppodia in 2020 een tekort zal zijn van +/- € 32.422.091. Dit bedrag is nog niet verrekend met de generieke en specifieke maatregelen.
- ☉ Evenals bij het omzetverlies zien we dat naarmate een poppodium groter is het tekort op de exploitatie ook naar verhouding toeneemt.

² De bij de VNPF aangesloten poppodia zijn over het algemeen stichtingen zonder winstoogmerk.

Steunmaatregelen en de financiële effecten daarvan

- ③ De poppodia verwerven € 15.198.905 aan inkomsten uit steunmaatregelen NOW, TOGS EN TVL.
- ③ Uit overige (verwachte) steunmaatregelen zoals nu bekend komt mogelijk een bedrag van € 7.328.213. Dit bedrag valt voor 91% ten deel aan (extra) grote poppodia. Wel is het minder zeker dat deze bedragen daadwerkelijkheid uitgekeerd zullen worden.
- ③ Ook bij uitkering van middelen uit steunmaatregelen blijven de grote, en met name de extra grote poppodia, in zwaar weer verkeren en ze dreigen om te vallen als aanvullende steunmaatregelen uitblijven. Na het verrekening van de generieke en specifieke maatregelen blijft een tekort van minimaal € 9,8 miljoen bestaan.

Poppodia: omzetverlies en tekorten

vereniging
nederlandse
pop|podia
en festivals

In 2018 organiseerden de VNPF-podia in totaal **15.733 activiteiten** waarbij **26.030 muzikoptredens** werden gegeven en waar **5.324.152 bezoekers** op af kwamen

- Verwachte omzet 2020: **205 miljoen**
- Totaal omzetverlies van **125 miljoen**
- Prognose negatief resultaat **32 miljoen**
- Generieke steunmaatregelen van **15 miljoen**

- 32 miljoen + 15 miljoen =
Negatief resultaat Steunmaatregelen

Tekort € 17 miljoen
Na generieke steunmaatregelen

3 Inleiding

Doel van de uitvraag onder VNPF-leden

DSP-groep heeft met behulp van de Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPF) een uitvraag gedaan bij de 60 poppodiumleden van de VNPF. Gevraagd is om de effecten van de coronacrisis op de financiële situatie van het poppodium in kaart te brengen over het hele jaar 2020. Wat betekent de crisis voor de geprognosticeerde jaaromzet en voor het resultaat? Verder is gekeken van welke steunmaatregelen poppodia gebruik kunnen maken en wat dat betekent voor de financiële tekorten.

Het primaire doel van het onderzoek naar de financiële positie van de poppodia is om weer te geven welk omzetverlies en welke tekorten op de exploitatie de poppodiumsector ondervindt als gevolg van de coronacrisis en de sluiting van de poppodia vanaf 11 maart 2020. Presentatie van cijfers voor de sector als geheel doet echter onrecht aan de grote verschillen tussen de poppodia. We maken dan ook onderscheid tussen grootteklassen binnen de poppodia op grond van hun totale bezoekerscapaciteit. We onderscheiden de volgende grootteklassen:

Tabel 3.1 VNPF poppodia naar grootteklassen

Grootteklasse poppodium	Bezoekerscapaciteit	Aantal poppodia
Klein	tot 400 bezoekers	17
Middelgroot	400 – 999 bezoekers	26
Groot	1.000 – 1.999 bezoekers	12
Extra groot	2.000 of meer bezoekers	5
Totaal		60

Leeswijzer

In hoofdstuk 4 bieden we inzicht in de begrote inkomsten van de VNPF-poppodia. Hoofdstuk 5 gaat in op de begrote uitgaven. De sluiting van de poppodia vanaf 12 maart en de verwachting dat ze de rest van 2020 gesloten blijven leidt zowel tot minder inkomsten als minder uitgaven. In hoofdstuk 6 laten we zien welke invloed dit heeft op de omzet en wat de negatieve gevolgen zijn voor de financiële resultaten. Tot slot laten we in hoofdstuk 7 zien van welke steunmaatregelen de poppodia gebruik maken, welke inkomsten dat genereert en wat de betekenis daarvan is voor de financiële resultaten van de poppodia. Het rapport larderen we met interviews met directeuren van een vijftal poppodia uit verschillende grootteklassen.

Het verhaal achter de cijfers - Interview met Frens Frijns, directeur-bestuurder van poppodium 013

013 is het grootste poppodium van Nederland, gevestigd in Tilburg. 013 werd in 1998 geopend en na een verbouwing in 2015 is de capaciteit uitgebreid naar 3.000 mensen in de grote zaal en 700 in de tweede zaal. Naast de concerten organiseert 013 de meerdaagse festivals Roadburn en WOO HAH!

'De eerste periode was erg onwerkelijk. Eerst was de gedachte dat het een paar maanden zou duren. Half april werd een van onze twee grote festivals, Roadburn, afgelast. Alles was daar al voor uitgegeven en georganiseerd. Later werd ook WOO HAH!, wat voor 40% van de omzet van 013 zorgt, afgelast. Inmiddels is duidelijk dat de dip heel lang gaat duren.'

Genomen maatregelen

'Vanaf het begin heeft 013 maximaal bespaard. Er werd direct gekozen om niet op kantoor te werken en het pand niet te gebruiken, om zoveel mogelijk gas, water en licht te besparen. Op oproepkrachten, freelancers en vrijwilligers werd bespaard, en zes tijdelijke contracten die afliepen in de zomer zijn opgezegd.'

'De maatregelen die tot nu toe zijn genomen helpen, maar zijn niet genoeg. Vanaf 1 oktober, als de NOW-regeling afloopt, zal 013 moeten reorganiseren en moet het nog eens 11 van de 49 vaste medewerkers laten gaan. Dit is echt heel verdrietig, want we zijn heel blij met het team. Na de verbouwing in 2015 is 013 drie keer zo groot geworden en is er echt gebouwd met het team. Door een paar goede jaren is er een buffer opgebouwd. Het team klopte en er was een gezonde bedrijfsvoering. Straks kunnen we opnieuw beginnen.'

Effecten van de coronacrisis

'013 heeft normaal een jaaromzet van 19 miljoen euro. Nu is de verwachting dat het poppodium op minder dan 3 miljoen aan inkomsten uitkomt. We kunnen gebruik maken van de NOW-regeling. Verder is het afwachten wat er vanuit de nieuwe cultuurregeling komt.'

'We houden er rekening mee dat de situatie zeker tot september volgend jaar aanhoudt. Er zijn steeds vaker geruchten dat het zelfs tot januari 2022 duurt. Dan wordt het wel echt een probleem om het vol te houden.'

(foto: Jostijn Ligtoet)

'Een probleem van 013 is dat de verhouding subsidie ten opzichte van de omzet heel laag is, wat bij een theater of schouwburg heel anders is. De subsidie is ongeveer net zo hoog als onze huur, maar al onze andere vaste lasten lopen gewoon door, zoals organisatiekosten, afschrijving, personeel etc. We hopen dat de huur van gemeente-instellingen een paar maanden wordt kwijtgescholden.'

Toekomst van 013 en de sector

'Ik ben zuur over de toekomst van de popsector. Over onszelf als 013, omdat we het als team echt goed voor elkaar hadden. Nu kunnen we opnieuw beginnen, zowel met het opbouwen van een buffer als met het team. Overal zijn grote popzalen bezig met reorganiseren. Het is spannend wat lagere overheden straks gaan doen, maar er zullen veel poppodia in de problemen komen of al zijn. Welke toeleveranciers kunnen dit overleven? Gaan freelancers in andere sectoren werken? Ik maak me ook zorgen over het welzijn van artiesten. Die zitten ook maandenlang opgesloten in hun huis en hebben niet altijd een buffer. De echt grote artiesten kunnen het wel even uitzingen, maar die hebben meestal weer allerlei mensen voor zich werken. Wat is er na corona nog mogelijk in de scène?'

Het verhaal achter de cijfers - Interview met Wim Smeets, directeur Muziekgieterij

Poppodium Muziekgieterij (onderdeel van de Timmerfabriek in Maastricht) opende in september 2019. Het poppodium heeft twee zalen (1.100 en 420), zes repetitieruimtes, 1 studio en 1 foyer. De Muziekgieterij komt voort uit een popinitiatief dat in 2004 werd opgericht en tot 2012 gevestigd was in het L1 gebouw. De organisatie bestaat uit 32 fte.

'Op vrijdag 13 maart stond een uitverkocht concert van The Sisters of Mercy gepland. Toen kwam de persconferentie van Rutte en was het in een klap duidelijk, we moesten dicht. We hebben met het hele team samen naar de persconferentie gekeken met een pilsje erbij. Daarna hebben we ons de vraag gesteld: wat nu? We willen als poppodium vooral zichtbaar blijven. Op 14 maart ging onze alternatieve programmering van start met het streamen van een optreden van DeWolff in de Muziekgieterij'

Genomen maatregelen

'Financieel is het een ramp. Vooral ook omdat wij in september 2019 zijn geopend en daarmee het jongste poppodium in Nederland zijn. Voor het nieuwe poppodium is een investering gedaan van 10 miljoen euro. Het team was net op orde, het programma stond, we waren bij wijze van spreken net de haven uit en toen moest het poppodium dicht. We hebben direct de keuze gemaakt om zo lean & mean mogelijk te worden, onder andere door alle verplichtingen en uitgaven die stop te zetten zijn ook daadwerkelijk stop te zetten of op te schorten. Daarbij ook direct de keuze gemaakt (in overleg met accountant) om gemeentelijke subsidie niet als inkomsten te zien, maar als dekking van het verlies.'

Effecten van de coronacrisis

'De effecten zijn nog niet duidelijk omdat nog niet bekend is hoe lang dit gaat duren. We zijn continue bezig om te sturen op de financiën: als we dit krijgen, dan kunnen we het X maanden redden etc. En we maken gebruik van de regelingen die er zijn. We verwachten wel dat wij zeker negen maanden omzet volledig kwijt zullen zijn. Het personeel in vaste dienst kan dankzij de overheidsregelingen doorbetaald worden. De afname van uitzendkrachten (horeca, avondservice) en de inhuur van werkzaamheden van zzp'ers hebben wij direct volledig stop moeten zetten. We proberen alle boekingen te verplaatsen in overleg met de boekingsagenten en met de andere betrokken poppodia.

(foto: Harry Heuts)

De gemeente heeft over maart, april en mei geen huur geïncasseerd. Zoals het er nu voorstaat moeten wij die drie maanden huur uiterlijk in januari 2021 alsnog betalen, hoewel de gemeente ook overweegt om zes maanden huur kwijt te schelden. We hebben wekelijks overleg met de gemeente over de stand van zaken. De bierbrouwer had op 12 maart net de tanks afgevuld met 4000 liter bier voor het hele weekend. Gelukkig was de brouwerij bereid om het bier ook weer terug te nemen. Wij verwachten dat we pas weer op oude voet open kunnen wanneer er een vaccin is. Eerder zal geen enkele veiligheidsregio het risico willen nemen of aansprakelijk willen zijn. Naar verwachting zal dus pas in 2022 alles weer echt normaal zijn.

Hybride concerten

Wij hebben een multimedialplatform met eigen studio kunnen inrichten dankzij een fonds. Dat is een geluk bij een ongeluk. Daardoor kunnen wij in deze tijd een eigen programma uitzenden (met artiesten) en concerten streamen (inclusief betaalmuur). Inmiddels zijn er zo'n 7.000 kijkers. Daarop voortbouwend bereiden wij hybride concerten voor (Blaudzun is de eerste), waarbij de zaalbezetting beperkt is. Wezenlijke vraag daarbij is hoe je de live-interactie tussen publiek en artiest in hybride concerten kan nabootsen. Er is dus veel initiatief en innovatie maar de verhouding 20% subsidie, 80% eigen inkomsten is vooralsnog een utopie.'

4 Inkomsten poppodia 2020

4.1 Begrote inkomsten 2020

Voordat er van corona sprake was verwachtten de Nederlandse poppodia in 2020 ruim 205 miljoen euro om te zetten. Omzet is te onderscheiden in:

- 1 Directe inkomsten: inkomsten uit kaartverkoop, overige entree-inkomsten, horeca-inkomsten, overige publieksinkomsten en overige inkomsten zoals programma gerelateerde sponsoring.
- 2 Indirecte inkomsten: subsidies, inkomsten van particuliere fondsen en niet programma-gerelateerde bijdragen van derden.

Tabel 4.1: begrote totale inkomsten 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's	Aandeel in de totale inkomsten van alle poppodia
Klein	€ 14.688.610	7%
Middelgroot	€ 33.020.897	16%
Groot	€ 47.292.759	23%
Extra groot	€ 110.196.686	54%
Totaal	€ 205.198.953	100%

4.2 Begrote directe en indirecte inkomsten 2020

De VNPF-podiumleden hadden aan het begin van dit jaar verwacht dat ze bijna 152 miljoen euro aan directe inkomsten en ruim 52 miljoen euro aan indirecte inkomsten zouden ontvangen, samen dus ruim 205 miljoen euro.

Tabel 4.2: begrote directe inkomsten 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€ 8.468.047
Middelgroot	€ 20.245.612
Groot	€ 32.517.194
Extra groot	€ 90.724.783
Totaal	€ 151.955.636

Tabel 4.3: begrote indirecte inkomsten 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€ 6.220.563
Middelgroot	€ 12.775.286
Groot	€ 14.775.565
Extra groot	€ 19.471.903
Totaal	€ 53.243.317

Verhouding begrote directe en indirecte inkomsten

Bij de extra grote poppodia zijn de directe inkomsten, oftewel de inkomsten die gerelateerd zijn aan het programma (o.a. concerten), goed voor 82% van alle inkomsten. Grote poppodia zijn daar dus erg afhankelijk van, en zodra dat wegvalt zorgt dat voor een grote klap. Ook bij de andere poppodia zijn de directe inkomsten de belangrijkste inkomstenbron.

De verhouding tussen de begrote directe en indirecte inkomsten over 2020 is per grootteklasse en voor de gehele sector als volgt:

Tabel 4.4: verhouding tussen begrote directe en indirecte inkomsten 2020

Grootteklasse poppodium	Aandeel directe inkomsten	Aandeel indirecte inkomsten
Klein	58%	42%
Middelgroot	61%	39%
Groot	69%	31%
Extra groot	82%	18%
Totaal	74%	26%

Naarmate een poppodium behoort tot een kleinere grootteklasse is het aandeel van het subsidie in de totale inkomsten groter. En omdat de waarneming is dat poppodia door subsidiënten (gemeenten³) in 2020 niet worden gekort en ze geen tegenprestatie hoeven te leveren behouden de kleinere poppodia een groter deel van hun omzet. Een klein aantal poppodia, dat gewoonlijk moet toelagen op de programmering, ondervindt hierdoor minder financieel nadeel van de coronamaatregelen.

Tabel 4.5: aandeel subsidies in de totale inkomsten

Grootteklasse poppodium	Aandeel subsidie
Klein	39%
Middelgroot	36%
Groot	30%
Extra groot	11%
Totaal	22%

Omgekeerd geldt naarmate een poppodium groter is, het meer afhankelijk is van inkomsten uit de markt. Als de poppodia gesloten zijn missen ze hierdoor onontbeerlijke publieksinkomsten (met name inkomsten uit kaartverkoop en horeca-opbrengsten). De cijfers geven weer dat naarmate een poppodium groter is, bij het wegvallen van activiteiten het relatieve omzetverlies ook groter wordt. In hoofdstuk 6 gaan we hier verder op door.

³ Subsidies voor poppodia zijn voor 96% afkomstig van gemeenten (bron: Poppodium Analyse Systeem, VNPF 2018).

4.3 Gedeeltelijk gerealiseerde directe inkomsten 2020

Zoals bekend hebben de poppodia met ingang van 12 maart 2020 hun deuren moeten sluiten. Bij het bevragen van de poppodia zijn we uitgegaan van de aanname dat de poppodia het gehele jaar 2020 gesloten blijven. Dat wil zeggen er worden wel beperkt kleinschalige programma's⁴ gepresenteerd, echter deze zijn niet rendabel te organiseren. Een aanname is dat de inkomsten van deze programma's tegen de uitgaven zijn weg te strepen. In werkelijkheid zullen de kosten van dergelijke programmering eerder hoger zijn dan de inkomsten.

Van 1 januari 2020 tot en met 11 maart 2020 genereerden de poppodia directe inkomsten uit programma's waar kaarten voor verkocht werden. We gaan bij onze berekeningen uit van de veronderstelling dat de poppodia door hun sluiting vanaf 12 maart geen directe inkomsten meer genereren. De reeds gegenereerde directe inkomsten tot en met 11 maart zijn daarom de totale voor 2020 te genereren directe inkomsten. Die inkomsten zijn:

Tabel 4.6: Gerealiseerde directe inkomsten poppodia tot en met 11 maart 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€ 1.741.661
Middelgroot	€ 3.946.149
Groot	€ 5.816.717
Extra groot	€ 15.691.117
Totaal	€ 27.195.644

Wanneer we kijken naar de directe inkomsten die de podia tot 12 maart 2020 realiseerden en de totaal begrote directe inkomsten voor 2020, dan is het resultaat dat in 2020 gemiddeld slechts 18% van de totaal begrote directe inkomsten is gerealiseerd dit jaar.

Tabel 4.7: Tot en met 11 maart gerealiseerde directe inkomsten in % van de begrote directe inkomsten over 2020

Grootteklasse poppodium	In procenten
Klein	21%
Middelgroot	19%
Groot	18%
Extra groot	17%
Totaal	18%

⁴ Denk hierbij aan kleine *seated* concerten, filmvoorstellingen en besloten verhuur. Reguliere concerten (staand publiek) en clubavonden (dansend publiek), die normaliter het leeuwendeel van de jaaromzet van de poppodia genereren zijn in het geheel nog niet toegestaan voorlopig.

4.4 COVID-19 inkomstenprognose 2020

Op basis van de data die uit de voor dit onderzoek gehouden enquête kwamen, concluderen we dat de totale inkomsten van alle poppodia dit jaar ruim 80 miljoen euro zijn. Dit is een optelsom van de directe inkomsten tot en met 11 maart en de begrote indirecte inkomsten voor 2020. Dit is dus een constructie: de COVID-19 prognose. Deze COVID-19 prognose is 39% van de verwachte inkomsten van 205 miljoen euro en maakt aannemelijk dat er sprake is van een omzetverlies van 61%. Dat leidt tot het volgende inkomstenplaatje over 2020.

Tabel 4.8: COVID-19 inkomstenprognose 2020

Grootteklasse poppodium	Directe inkomsten tot 12 maart	Begrote indirecte inkomsten	Totale inkomsten
Klein	1.741.661	6.220.563	7.962.224
Middelgroot	3.946.149	12.775.286	16.721.435
Groot	5.816.717	14.775.565	20.592.282
Extra groot	15.691.117	19.471.903	35.163.020
Totaal	27.195.644	53.243.317	80.438.961

Tabel 4.9: Inkomstenprognose in verhouding tot de totale begrote inkomsten voor 2020

Grootteklassen	In procenten
Klein	54%
Middelgroot	51%
Groot	44%
Extra groot	32%
Totaal	39%

5 Uitgaven poppodia 2020

In het vorige hoofdstuk brachten we de voor 2020 begrote inkomsten en de COVID-19 inkomstenprognose 2020 in beeld. In dit hoofdstuk kijken we naar de voor 2020 begrote uitgaven en de COVID-19 uitgavenprognose 2020. We starten met de uitgaven die de poppodia voor 2020 begroot hadden voordat de coronacrisis uitbrak.

De poppodia missen, zoals we in hoofdstuk 4 zagen, veel inkomsten. Daar staat tegenover dat niet alle uitgaven zo hoog zullen zijn als voor 2020 begroot, omdat artiesten niet worden betaald, personeel tijdens concerten niet wordt ingehuurd et cetera. In dit hoofdstuk zetten we uiteen welke uitgaven zijn gemaakt, welke wegvallen en welke uitgaven tijdens de coronamaatregelen doorlopen.

5.1 Begrote uitgaven 2020

Totale begrote uitgaven 2020

De totale uitgaven voor 2020 stonden begroot op bijna 204 miljoen euro:

Tabel 5.1: totale begrote uitgaven 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€14.980.956
Middelgroot	€31.509.790
Groot	€47.495.787
Extra groot	€109.750.262
Totaal	€203.736.794

5.2 Begrote directe en indirecte uitgaven 2020

Uitgaven bestaan uit directe en indirecte uitgaven. We beginnen met de eerste. Directe uitgaven bestaan uit de kosten van alle activiteiten: programmeringskosten, inkoop horeca, inhuur personeel (uitzendkrachten en freelancers) en overige programma-gerelateerde uitgaven. Begroot over 2020 was:

Tabel 5.2: totale begrote directe uitgaven 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€6.969.823
Middelgroot	€15.263.474
Groot	€23.759.565
Extra groot	€65.049.840
Totaal	€111.042.702

Totale begrote indirecte uitgaven 2020

Naast directe uitgaven kennen de poppodia ook indirecte (niet-programma-gerelateerde) uitgaven. De kosten betreffen de organisatie (personeel in vaste en tijdelijke dienst), huisvestingskosten en overige kosten als verzekeringen, ICT, accountant et cetera.

Tabel 5.3: totale begrote indirecte uitgaven 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€8.011.133
Middelgroot	€16.246.316
Groot	€23.736.222
Extra groot	€44.700.422
Totaal	€92.694.093

5.3 Gerealiseerde directe uitgaven tot en met 11 maart 2020

Dankzij de data, die uit de voor dit onderzoek gehouden enquête kwamen, weten we wat er uitgegeven is aan de programmering tot en met 11 maart 2020.

Tabel 5.4: gerealiseerde directe uitgaven tot en met 11 maart 2020

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€1.422.356
Middelgroot	€3.461.743
Groot	€4.796.504
Extra groot	€10.486.356
Totaal	€20.166.959

Kostenreductie directe uitgaven

Tegenover het verlies aan inkomsten door de sluiting van de poppodia, staat ook kostenreductie op de directe uitgaven. De directe uitgaven voor 2020 zullen een stuk lager uitvallen dan de verwachte directe uitgaven. Om een inschatting te maken van de totale kostenverlagingen over 2020 zijn de begrote directe uitgaven verminderd met de al gerealiseerde directe uitgaven tot 12 maart. De totale kostenreducties over 2020 zijn volgens deze berekening:

Tabel 5.5: totale kostenreducties over 2020

Grootteklasse poppodium	Kostenreductie uitgaven
Klein	€5.547.467
Middelgroot	€11.801.731
Groot	€18.990.061
Extra groot	€54.563.484
Totaal	€90.875.742

5.4 COVID-19 uitgavenprognose 2020

Nadat we de voor 2020 begrote uitgaven in kaart hebben gebracht kunnen we de uitgavenprognose uiteenzetten. Deze constructie bestaat uit de optelsom van de directe uitgaven tot en met 11 maart en de begrote indirecte uitgaven voor 2020. Voor deze stap is het van belang dat we de onderliggende aannames extra toelichten:

- 1 De directe uitgaven blijven beperkt tot en met 11 maart 2020. Een daaronder liggende aanname is dat de poppodia de rest van 2020 (goeddeels) gesloten blijven.
- 2 De indirecte uitgaven worden gerealiseerd op het niveau van de voor 2020 begrote indirecte uitgaven. Deze aanname kent echter wel nuanceringen. Zo zullen de huisvestingskosten lager uitvallen omdat er minder schoonmaak en onderhoud nodig is. Ook de energielasten zullen lager uitvallen. Zolang de steunmaatregelen met betrekking tot de loonkosten aanhouden, blijven de vaste medewerkers naar verwachting grotendeels in dienst en blijven de personeelskosten op het niveau van de begroting 2020. Tegelijkertijd nemen we waar dat poppodia noodgedwongen anticiperen op een mogelijke beëindiging van de loonkostensubsidie: een aantal poppodia heeft reeds ontslagprocedures in werking gesteld met het oogmerk een aantal medewerkers per 1 oktober te ontslaan (de dag waarop NOW2 expireert en onduidelijk is of er per die datum een nieuwe steunmaatregel in de personele sfeer in werking treedt). En we zien dat poppodia besparen op personeelskosten doordat ze de tijdelijke arbeidsovereenkomsten niet verlengen/ontbinden. De COVID-19 uitgavenprognose voor 2020 wordt dan:

Tabel 5.6: COVID-19 uitgavenprognose 2020

Grootteklasse poppodium	Directe uitgaven tot 12 maart	Begrote indirecte uitgaven	COVID-19 uitgavenprognose totaal
Klein	€1.422.356	€8.011.133	€9.433.489
Middelgroot	€3.461.743	€16.246.316	€19.708.059
Groot	€4.796.504	€23.736.222	€28.532.726
Extra groot	€10.486.356	€44.700.422	€55.186.778
Totaal	€20.166.959	€92.694.093	€112.861.052

Tabel 5.7: Uitgaven prognose in verhouding tot de totale begrote uitgaven voor 2020

Grootteklassen	In procenten
Klein	63%
Middelgroot	63%
Groot	60%
Extra groot	50%
Totaal	55%

Het verhaal achter de cijfers - Interview met Johan de Niet, directeur De Nieuwe Nor

De Nieuwe Nor is gevestigd in het centrum van Heerlen. Het poppodium komt voort uit cultuurcentrum NOR opgericht in 1969. Vanaf 2006 is het een poppodium en daarmee het eerste professionele poppodium in Limburg. De zaal heeft een capaciteit van 350, daarnaast is er een café en kantooruimte. De Nieuwe Nor bouwt het naastgelegen leegstaande Kegelpaleis om tot een extra zaal.

'In het weekend van 13 – 15 maart hadden wij drie uitverkochte shows staan. Aan het begin van die week was het nog onduidelijk hoe daar mee om te gaan vooral, omdat de artiesten overwogen om af te zeggen. De persconferentie betekende dat het podium gesloten moest worden. In eerste instantie was de verwachting dat die sluiting niet lang zou duren. Na twee weken kwam de verlenging en nog wat later werd duidelijk dat de poppodia als laatste in de rij aansloten voor een heropening.'

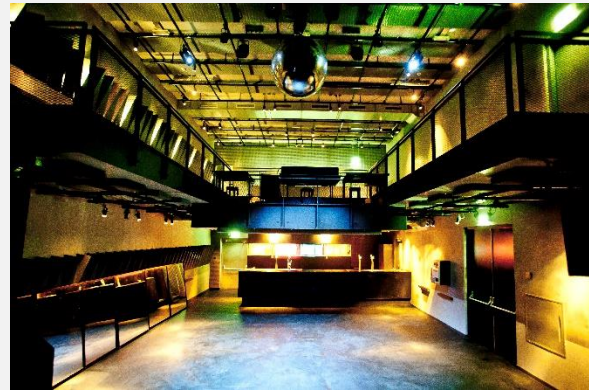
Genomen maatregelen

'De Nieuwe Nor is een klein podium waar het publiek redelijk opgepropt staat. Juist daarom drong bij ons het besef door dat het niet of nauwelijks mogelijk zou zijn om aanpassingen aan te brengen en zo voor te bereiden op een heropening. Tegelijkertijd zijn wij bezig met de voorbereidingen voor uitbreiding. Op 19 juni start de bouw van een extra zaal in een pand naast ons. Voor corona was het plan om De Nieuwe Nor open te houden tijdens de bouw. Nu hebben het bestuur en de raad van toezicht ervoor gekozen om helemaal dicht te gaan voor de duur van de verbouwing (tot eind 2021). Dat was een heel moeilijk besluit.'

Effecten van de coronacrisis

'De reserves die De Nieuwe Nor begin 2020 had zijn opgebruikt. Wanneer we toch programmeren zou dat tot nog meer financiële schade lijden. En die oplopende schade vergroot het risico dat het podium inclusief de nieuwbouw straks helemaal niet meer open kan. Onze liquiditeitsprognose maakt dus geen andere keuze mogelijk. We hebben daarom een herstelplan opgesteld dat erop gericht is om zoveel mogelijk kosten te besparen en te sparen voor de toekomst.'

'De gemeente is bereid om ons – ondanks de sluiting - te subsidiëren op gelijk niveau dus dat biedt soelaas. De gemeente wil ook een beroep doen op het noodfonds cultuur en ons daarmee achttien maanden huur kwijtschelden.'

(foto: Bart Notermans)

'Helaas heeft het podium voor een deel van de vaste formatie ontslag moeten aanvragen en we zullen ook afspraken moeten maken met toeleveranciers en techniek/licht & geluid. Waar De Nieuwe Nor 2020 hoopvol begon met een extra subsidie voor de nieuwbouw en een uitbreiding van het team om klaar te zijn voor de uitbreiding met een extra zaal moeten wij door corona over op een noodscenario om eind 2021 gezond open te kunnen.'

Toekomst van de sector

'Wij vragen ons wel af hoe lang onze sector het ge-jojo met maatregelen gaat volhouden. Besturen zijn hoofdelijk aansprakelijk en als stichtingen hebben de poppodia nauwelijks beschikking over een eigen vermogen. Een te lange sluiting legt een druk op de publieksbinding en op de betrokkenheid van vrijwilligers. Tegelijkertijd vraagt een beperkte openstelling waar sommige poppodia nu toe over gaan wel om een gelijke inzet van personeel en techniek. Bij 10 bezoekers ben je de kosten kwijt die je ook bij 500 bezoekers zou hebben. Het risico blijft bestaan dat poppodia toch zullen omvallen. En dat is doodzonde, ook omdat poppodia onderdeel zijn van een keten die buiten coronatijden een grote omzet haalt, talent en expertise levert en bijdraagt aan een vitale evenementenbranche.'

Het verhaal achter de cijfers - Interview met Kelly Hammer, directeur Burgerweeshuis

Burgerweeshuis is sinds 1981 het cultuur- en poppodium van Deventer. De grote zaal heeft een capaciteit van 500 personen en de binnentuin wordt regelmatig gebruikt voor grotere evenementen en concerten.

'Het begin van de lockdown was heel surrealistisch. We zijn nog nooit dicht geweest om geen enkele reden. Op de dag van de persconferentie hebben we iedereen verzameld op kantoor en alle praktische zaken besproken. En daarna ging iedereen maar naar huis, dat voelde heel gek. We zijn dichtgegaan. Zo vielen alle activiteitenkosten weg, wat een grote kostenpost is. Maar je vaste kosten blijf je allemaal houden, dus je maakt nog steeds wel verlies. Concerten zijn verplaatst naar het najaar of volgend voorjaar, hoewel ik verwacht dat het najaar eruit vliegt. Een lichtpuntje was dat mensen nauwelijks hun geld terug vroegen bij verplaatste shows.'

Effecten van de coronacrisis

'We zijn gelukkig een gezonde organisatie qua liquiditeit. Als het erop aankomt zullen we pas volgend jaar zomer omvallen. Maar als je kijkt naar de algemene reserves en je resultaat, daar gaan we nu wel doorheen zakken en straks moeten we onze bestemmingsreserves aanspreken die natuurlijk voor andere dingen bedoeld zijn. We verkopen ook geen tickets voor de shows die er nu staan. Het consumentenvertrouwen is helemaal weg.'

'We hebben 15 mensen in dienst, rond de 10 fte, daarvoor maken we gebruik van de NOW-regeling. Van de 300 miljoen voor de cultuursector is het onduidelijk of we daarvoor in aanmerking komen en wat de criteria zijn. De gemeente was al akkoord om dat te co-financieren, maar we weten nog niet of we tot de instellingen behoren. Verder kijkt de gemeente de kat uit de boom. Ze wachten op het Rijk. Daar balen wij wel van, want wij willen in gesprek over uitstel of kwijtschelding van de huur.'

Huidige mogelijkheden

'Binnen de huidige beperkingen kunnen we in onze zaal niets met publiek doen. We zouden zo'n 50 mensen kwijt kunnen, maar die kunnen dan niet naar de bar of naar het toilet. Maar we hebben een rijksmonumentaal pand met een binnentuin, waar we normaal dingen organiseren voor 700 mensen, dus die gaan we vanaf nu gebruiken.'

(foto: Jelmer Gremmen)

'We gaan Burgertuinconcerten voor 100 mensen organiseren, waarbij de artiest meerdere keren op een dag kan optreden, bijvoorbeeld twee keer 's middags en twee keer 's avonds.'

Toekomst van de sector

'Ik ben daar wel somber over. Als je sectorbreed kijkt zie je dat zzp'ers het heel zwaar hebben. Daar zie je echt wel schrijnende gevallen. We hadden zelf een flexibele pool van zzp'ers die onder meer de catering en het geluid doen. Die zijn al hun werk kwijt. En artiesten zijn zelf vaak zzp'ers, voor hen geldt hetzelfde. Verder ken ik boekingskantoren die eigenlijk al technisch failliet zijn.'

'Het is belangrijk dat er echt aandacht is voor de hele keten. Hoe belangrijk al dat talent, die professionals, de toeleveranciers zijn voor de sector. Een artiest staat niet zomaar opeens in Paradiso. Daarvoor heeft een artiest een hele weg te bewandelen, vanuit oefenruimtes bij ons en talentenprogramma, naar de kleine zaal en dan verder. En onze sector heeft een grote economische waarde. Het draagt bij aan het vestigingsklimaat voor een stad. Dat wordt weleens vergeten. Ten opzichte van andere kunst disciplines hebben we veel eigen inkomsten en houden we onze eigen broek op. Maar dat betekent dat we juist nu extra hard geraakt worden. Terwijl je juist in deze crisis ook ziet dat mensen naar cultuur grijpen, door zelf muziek te gaan maken of muziek op te zoeken.'

6 Financiële effecten van de coronacrisis

De popsector is een onderdeel van de cultuursector waarin, vergeleken met andere deelsectoren zoals de 'traditionele' podiumkunsten, verhoudingsgewijs weinig overheidssubsidiëring rondgaat. Poppodia zijn hybride, deels gesubsidieerd, maar vooral afhankelijk van de inkomsten die bezoekers genereren door het kopen van een toegangsbewijs en het maken van kosten voor eten en drinken. We zien dan ook dat de coronacrisis zeer stevig inhakt op de financiële positie van de poppodia, vooral omdat zonder coronacrisis poppodia er hard aan moeten trekken om voldoende inkomsten te genereren.

6.1 Prognose omzetverlies 2020

Omdat we ervan uitgaan dat de indirecte inkomsten in 2020 gelijk zijn aan de begrote indirecte inkomsten, manifesteert het omzetverlies zich alleen bij de directe (programma gerelateerde) inkomsten.

Tabel 6.1: begrote inkomsten, COVID-19 inkomstenprognose en prognose omzetverlies

Grootteklasse poppodium	Begrote inkomsten	COVID-19 inkomsten- prognose	Prognose omzetverlies 2020
Klein	€14.688.610	€7.962.224	€6.726.386
Middelgroot	€33.020.897	€16.721.435	€16.299.463
Groot	€47.292.759	€20.592.282	€26.700.477
Extra groot	€110.196.686	€35.163.020	€75.033.666
Totaal	€205.198.953	€80.438.961	€124.759.992

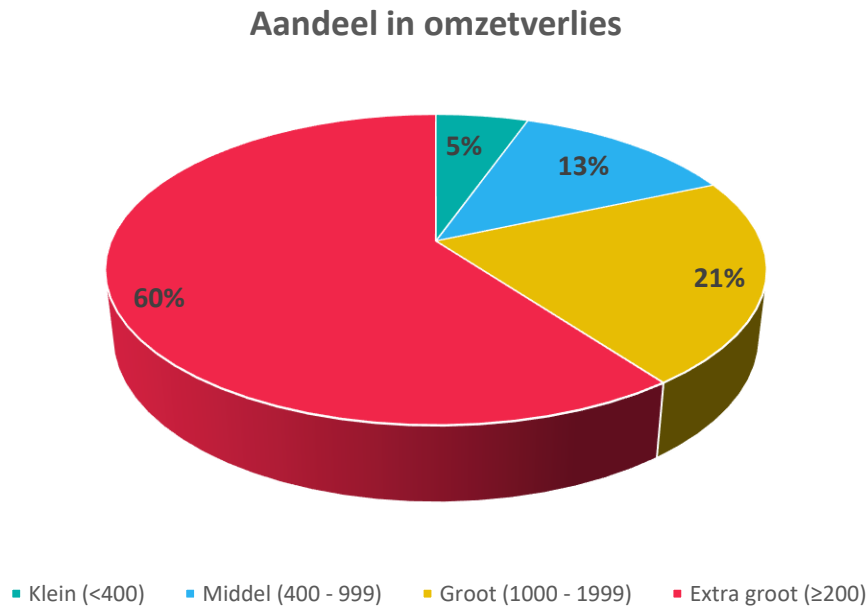
Naarmate poppodia groter zijn wordt hun omzet niet alleen absoluut maar ook verhoudingsgewijs groter. De verklaring hiervoor is dat naarmate poppodia groter worden ze gemiddeld meer afhankelijk zijn van de directe inkomsten (met name van inkomsten gegenereerd door bezoekers). Het omzetverlies door de coronacrisis als percentage van de door de poppodia begrote omzet over 2020 is:

Tabel 6.2: prognose omzetverlies 2020 in % van de begrote omzet 2020

Grootteklasse poppodium	In procenten
Klein	46%
Middelgroot	49%
Groot	56%
Extra groot	68%
Totaal	61%

We constateren dat het grootste deel van het omzetverlies bij de extra grote poppodia terecht komt, namelijk 60% van het totale omzetverlies van alle poppodia, zoals de te zien in onderstaande figuur.

Figuur 6.1. Aandeel in omzetverlies 2020 per grootteklasse.

6.2 COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020

Het financieel resultaat over 2020 is het totaal aan inkomsten minus het totaal van de uitgaven. Het totale resultaat komt uit op afgerond 32 miljoen verlies voor de poppodia in 2020.

Tabel 6.3: COVID-19 inkomstenprognose, COVID-19 uitgavenprognose en COVID-19 prognose financieel resultaat 2020

Grootteklasse poppodium	COVID-19 inkomstenprognose	COVID-19 uitgavenprognose	COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020
Klein	€7.962.224	€9.433.489	€-/- 1.471.265
Middelgroot	€16.721.435	€19.708.059	€-/- 2.986.624
Groot	€20.592.282	€28.532.726	€-/- 7.940.444
Extra groot	€35.163.020	€55.186.778	€-/- 20.023.758
Totaal	€80.438.961	€112.864.052	€-/- 32.422.091

Naar verwachting zal het negatieve financieel resultaat in omvang afnemen. Dat is anders dan de poppodia in de uitvraag voor dit onderzoek hebben aangegeven. De aanname dat de indirecte kosten op het niveau uitkomen van de begroting 2020 behoeft enige nuancering. Per slot van rekening zijn verschillende poppodia inmiddels gedwongen te reorganiseren en zodoende besparen zij op personeelskosten. Door tijdelijke arbeidsovereenkomsten niet te verlengen en over te gaan tot ontslag van een deel van het personeel worden er minder kosten gemaakt.

Aandeel van de poppodia naar grootteklassen in de COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020

Evenals bij het omzetverlies zien we dat naarmate een poppodium groter is de tekorten in de exploitatie ook relatief toenemen.

Tabel 6.4: aandeel poppodia tussenprognose financieel resultaat 2020

Grootteklasse poppodium	In procenten
Klein	5%
Middelgroot	9%
Groot	24%
Extra groot	62%

Het verhaal achter de cijfers - Interview met Marlies Timmermans, directeur EKKO

EKKO is een klein vooruitstrevend cultuurpodium in Utrecht. Het podium werd in 1986 opgericht en biedt plaats aan zo'n 300 mensen.

'Opeens hield het op en moesten we elke keer wachten op nieuwe maatregelen die werden aangekondigd, waarop we ons programma weer moesten verplaatsen. Iedere keer zag je aankomen dat het ging gebeuren, maar was het toch een soort rouwfase als het dan zover was. Ons programma is met zoveel zorg samengesteld en dat valt opeens allemaal uit elkaar.'

Effecten

'We zijn een hele flexibele organisatie, met veel zzp'ers en mensen op de payroll. De NOW-regeling dekt dat niet, dus de flexibele functies zijn bijna allemaal direct waar mogelijk teruggeschroefd. Ook onze contracten met leveranciers zijn heel flexibel. De NOW geeft ons veel lucht voor onze vaste medewerkers (ongeveer 7,5 fte). Maar we zijn wel aan het puzzelen en rekenen wat we na 1 oktober moeten als de regeling afloopt. Want je kunt niet helemaal afschalen natuurlijk, hoe meer je afschaalt hoe langer het duurt voordat je weer opgestart bent. Qua shows doen we in ieder geval tot september niks. We zijn een kleine zaal en met de 1,5 meter-regel passen er 16 mensen in de zaal, dus volstrekt niet realistisch. We kunnen eventueel dingen op locatie doen, maar vergunningstechnisch is het log en ingewikkeld tot nog toe.'

'We komen niet acuut in de problemen vanwege de generieke maatregelen, huuruitstel en een beetje eigen vermogen. We kunnen door een investeringsstop en het snijden in vaste lasten het enorme verlies aan inkomsten opvangen.'

'Zoals overall is het lastig voor het team, zeker met een grote groep vrijwilligers is het lastig om iedereen aangesloten te houden. Je ziet elkaar helemaal niet, er is geen stip op de horizon waar je naartoe werkt. We hebben zo'n 150 vrijwilligers en die hebben we ook nodig om te kunnen draaien zoals wij draaien. Hoe ziet dat er straks uit? We proberen wel in verbinding te blijven met informele samenkomsten. Afgelopen week hebben we pizza gegeten op De Nijverheid en hebben we de fusten die bijna over datum waren opgedronken.'

(foto: Paul van Dorsten)

Slow down

'Maar ik werk nu bijna 10 jaar bij EKKO en ik vind het ook wel een mooie uitdaging om hiermee om te gaan. Hoe hou je jezelf en iedereen erbij en de energie vast? Bij iedereen ontstond direct de drang om dingen te gaan doen in eerste instantie, dat gaf onrust. Maar ik zie deze periode echt als een slow down. Laten we stoppen met reactief zijn, maar nadenken over waarom we er zijn als EKKO. Deze periode biedt daar wel ruimte voor. Er is wat ademruimte. Inmiddels is dat een breed gedeeld uitgangspunt.'

Toekomst van de sector

'We hebben echt een verantwoordelijkheid voor de hele sector. Nu zijn er steunmaatregelen voor poppodia, maar hoe zit dat met de makers? Ik hoop dat er aparte steunmaatregelen voor hen komen. En tussenpersonen zoals boekingskantoren zijn voor ons ook heel belangrijk. We boeken veel via kleine boekingskantoren die echt de goede artiesten eruit kunnen pikken voor ons. Welke gaan het daarvan redden? Alles komt straks verder onder druk te staan in onze sector. Zullen mensen nog zo warm lopen voor vrijwilligerswerk? We moeten het hele personeelsbestand opnieuw opbouwen. Hoe kunnen we straks nog ons programma vullen? Het voordeel van onze flexibele organisatie is dat we nu het risico snel kunnen verkleinen, het nadeel is dat we straks voor een groot deel opnieuw moeten beginnen.'

7 Financiële effecten van steunmaatregelen

7.1 Steunmaatregelen

De poppodia kunnen gebruik maken van steunmaatregelen om hen zo goed mogelijk door de coronacrisis te lijden.

Het gaat om:

- 1** *NOW₁ en NOW₂*. De Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor werkgelegenheid is bedoeld voor werkgevers die als gevolg van het coronavirus kampen met een substantieel omzetverlies (ten minste 20%). Zij kunnen bij het UWV een aanvraag indienen voor een tegemoetkoming in de loonkosten, en hiervoor een voorschot ontvangen. Hiermee kunnen zij werknemers met een vast en met een flexibel contract doorbetalen. De NOW is met ingang van 1 juni verlengd met 4 maanden tot 1 oktober. Werkgevers die te maken hebben met tenminste 20% verwacht omzetverlies, kunnen bij UWV een tegemoetkoming voor deze vier maanden aanvragen ter hoogte van maximaal 90% van de loonsom, gerelateerd aan het omzetverlies. Voorwaarde voor de NOW₁ is dat een werkgever zijn werknemers niet ontslaat, die voorwaarde is met NOW₂ vervallen. Voor beide NOW regelingen geldt dat de gelden uitsluitend worden aangewend om het loon van de werknemers door te betalen. Het is de vraag of de NOW per 1 oktober wordt verlengd.
- 2** *TOGS*. De Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) was een van de noodmaatregelen van het kabinet om ondernemers te ondersteunen tijdens de coronacrisis. De TOGS was open van vrijdag 27 maart 2020 tot en met vrijdag 26 juni voor ondernemers die directe schade ondervonden van diverse kabinetsmaatregelen om het coronavirus in te dammen. Deze specifieke groep ondernemers kon een eenmalige tegemoetkoming van € 4.000 netto krijgen waarmee ze hun vaste lasten betalen, zoals bijvoorbeeld de huur van een bedrijfspand.
- 3** *TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten)*. MKB-ondernemers en zzp'ers in onder meer de horeca, recreatie, evenementen, kermissen, poppodia en theaters kunnen vanaf 30 juni 2020 een subsidie aanvragen om hun vaste lasten te betalen. Bedrijven met minder dan 250 medewerkers, krijgen afhankelijk van de hoogte van de vaste lasten en het omzetverlies (minimaal 30%) een subsidie voor hun vaste lasten. De subsidie bedraagt minimaal €1.000 en maximaal € 50.000 en geldt voor de periode van 1 juni tot en met 30 september 2020.
- 4** *Poppodia Covid-19*. Uit de 300 miljoen euro die het kabinet beschikbaar heeft gesteld voor de culturele sector is een bedrag bij het Fonds Podiumkunsten terecht gekomen. Podia met een zogenaamde cruciale rol in de landelijke infrastructuur konden een aanvraag indienen voor subsidie. Het betrof in de eerste plaats podia die SRP-subsidie ontvingen in 2018-2019 of ontvangen in 2020-2021 alsmede zestien grote poppodia (NB daar zat een flinke overlap in). In totaal betrof het 18 poppodia. De regeling stond ook open voor poppodia op plekken waar geen vergelijkbaar podium in de buurt is. In de regeling werden expliciet Flevoland en Zeeland genoemd (dat er uiteindelijk ook

geld terecht komt in Limburg zou niet ondenkbaar zijn). Het ministerie van OCW heeft hiervoor maximaal 29 miljoen euro beschikbaar gesteld. Het subsidiebedrag is nadrukkelijk bedoeld als verdubbeling van een aanvullende financiële bijdrage van een gemeente of provincie aan het poppodium.

Daarnaast heeft het Fonds ook een aanvullende subsidie beschikbaar gesteld voor de ondersteuning van SKIP- en kernpodia. Podia zijn inmiddels voorzichtig gestart met hun programmering. Door de beperkte capaciteit levert dit een tekort op. Het Fonds heeft hiervoor 3,25 miljoen vrijgemaakt en heeft dit toegevoegd aan het reguliere budget voor dit doel. Deze regeling is nog niet klaar en gaat pas na de zomer 2020 in.

Wij hebben de poppodia gevraagd of zij gebruik maken van de regelingen en wat zij (verwachten te) ontvangen. De verwachtingen wat de poppodia krijgen aan steunmaatregelen zijn in onderstaande tabellen opgenomen. Opmerking daarbij is dat er meer zekerheid is over NOW, TOGS en TVL dan over de andere aanvullende steunmaatregelen. Een aantal poppodia is met de 'eigen' gemeente in gesprek over een aanvullende gemeentelijke steunmaatregel als onderdeel van het landelijke noodfonds. Tot op heden zijn echter nog geen aanvullende gemeentelijke bijdragen toegezegd of uitgekeerd. Daarnaast moet het landelijk noodfonds (29 miljoen) verdeeld worden over niet alleen poppodia maar ook over schouwburgen, vlakke vloerzalen en concertgebouwen.

7.2 Inkomsten uit steunmaatregelen (NOW, TOGS, TVL)

In onderstaande tabel zijn de bedragen opgenomen die de poppodia bij de uitvraag aangeven in 2020 te hebben of zullen ontvangen op grond van de steunmaatregelen NOW, TOG en TVL.

Tabel 7.1: inkomsten uit NOW, TOGS en TVL en aandeel in ontvangen gelden per grootteklassen

Grootteklasse poppodium	In euro's	Aandeel van grootteklassen in de totale inkomsten uit steunmaatregelen
Klein	€1.080.559	7%
Middelgroot	€2.543.665	17%
Groot	€3.467.444	23%
Extra groot	€8.107.237	53%
Totaal	€15.198.905	100%

7.3 COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020 verrekend met opbrengsten steunmaatregelen NOW, TOGS en TVL

Nadat we de COVID-19 prognose financieel resultaat 2020 hebben gemaakt kunnen we bekijken welke invloed de steunmaatregelen hebben om zodoende het verwachte financiële resultaat 2020 te bepalen. Tabel 7.2 laat zien dat de steunmaatregelen het financiële leed van de poppodia weliswaar verzachten, maar niet toereikend zijn om als poppodium te kunnen overleven. Het is belangrijk om daarbij in het oog te houden dat op dit moment (juli 2020) het ook nog onbekend is wanneer poppodia weer rendabel kunnen functioneren. Zeker bij de grote en extra grote poppodia is de positie penibel. Kleine en middelgrote poppodia hebben over het algemeen een sterkere, financiële positie. Dat komt omdat ze in relatief grotere mate een beroep kunnen doen op subsidies. Nota bene dit geldt niet per se voor alle kleine podia. Het behoud van die subsidies en met name de NOW-uitkeringen houden deze groep vooralsnog op de been. Er is zelfs een zeer beperkt aantal - kleine - poppodia dat nog zwarte cijfers kunnen schrijven. Het gaat om poppodia die normaliter structureel toelagen op hun programmering. Doordat ze vanaf 12 maart niet meer programmeren, lijden ze geen programmeringsverliezen meer. In combinatie met behoud van subsidies en inkomsten uit steunmaatregelen realiseren ze een (uiterst) beperkt positief financieel resultaat.

COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020 na ontvangst steunmaatregelen NOW, TOGS en TVL

Onderstaande tabel is een prognose van het financieel resultaat over 2020 gebaseerd op de oorspronkelijke begroting van 2020, gerealiseerd resultaat tot en met 11 maart en de (te) ontvangen steunmaatregelen NOW, TOGS en TVL.

Tabel 7.2: COVID-19 tussenprognose financieel resultaat 2020 na ontvangst steunmaatregelen NOW, TOGS en TVL

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€-/ 390.706
Middelgroot	€-/ 442.959
Groot	€-/ 4.473.000
Extra groot	€-/ 11.916.521
Totaal	€-/ 17.223.186

7.4 COVID-19 eindprognose financieel resultaat 2020 verrekend met opbrengsten uit overige steunmaatregelen en alle maatregelen

Naast opbrengsten uit NOW, TOGS en TVL zijn er poppodia die gebruik kunnen maken van de Podia COVID-19-regeling en mogelijk van verdere gemeentelijke financiële steun. Een vooralsnog zeer beperkt aantal poppodia wordt in zekere mate ontheven van de huurverplichtingen. Daarnaast is een aantal poppodia met hun subsidiërende gemeente in overleg over incidentele financiële injecties, maar dat heeft nog niet geleid tot concrete toezeggingen.

Tabel 7.3: opbrengsten uit overige steunmaatregelen

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€20.000
Middelgroot	€580.986
Groot	€3.527.227
Extra groot	€3.200.000
Totaal	€7.328.213

De inkomsten uit aanvullende steunmaatregelen vallen voor 91% ten deel aan (extra) grote poppodia. Wel is het onzeker of deze bedragen daadwerkelijk uitgekeerd zullen worden.

COVID-19 eindprognose financieel resultaat 2020 na verrekening met alle steunmaatregelen

Onderstaande tabel is een prognose van het financieel resultaat over 2020 gebaseerd op de oorspronkelijke begroting van 2020, gerealiseerd resultaat tot 12 maart en alle (verwachte) steunmaatregelen. Als de, nu nog onzekere, overige steunmaatregelen worden toegezegd komt het financieel resultaat neer op een verlies van ruim 10 miljoen voor de hele sector.

Tabel 7.4: COVID-19 eindprognose financieel resultaat 2020 na verrekening met alle steunmaatregelen

Grootteklasse poppodium	In euro's
Klein	€-/ 370.706
Middelgroot	€138.027
Groot	€-/ 919.107
Extra groot	€-/ 8.716.521
Totaal	€-/ 9.868.306

Ook bij de uitkering van bovengenoemde middelen blijven de grote, en met name de extra grote poppodia, in zwaar weer verkeren.

8 Concluderend: omzetverlies en tekorten in 2020

Aan het begin van dit jaar was de verwachting dat poppodia in 2020 een omzet zouden genereren van 205 miljoen euro. Inmiddels is de verwachting dat dit bedrag niet hoger zal zijn dan 80 miljoen euro. Dat betekent een geprognosticeerd omzetverlies van 125 miljoen euro.

De verwachting is dat de na aftrek van inkomsten de poppodia in totaal in 2020 een tekort zullen realiseren van ruim 32 miljoen euro. Met name de grootste poppodia van Nederland hebben zeer zwaar te lijden onder de coronacrisis. Voor de vijf grootste poppodia van Nederland loopt het verlies op tot ruim 20 miljoen. De steunmaatregelen van de overheid hebben gelukkig enig effect, maar ook met de al toegezegde steunmaatregelen koerst de poppodiumsector in Nederland op een verlies van 9,8 miljoen euro af. Daarnaast is er een grote groep flexwerkers dat geen opdrachten meer krijgt, vaste medewerkers die hun baan verliezen en zo zijn er nog meer bezuinigen te noemen die hele keten raken. Waar versoepeling van de maatregelen uitkomst biedt voor een aantal sectoren blijft de toekomst voor de poppodia ongewis. De tekorten die nu oplopen zullen zonder nog meer steun voor een aantal poppodia onoverkomelijk zijn. Tijdens de uitvraag van de enquête heeft een flink deel van de poppodia aangegeven dat als de huidige situatie tot ver in 2021 zal doorzetten, de financiële situatie onhoudbaar wordt. Dit rapport bestaat voor een groot deel uit schade die in cijfers is uit te drukken. Het zal naar alle waarschijnlijkheid nog wel even duren voor poppodia weer een plek worden waar artiesten en liefhebbers ongelimiteerd de muziek kunnen vieren.

Bijlage 1: respons en poppodia leden

VNPF

Respons

De respons op de vragenlijst is goed te noemen, met name waar het gaat om de extra grote en grote podia. Alle extra grote podia hebben de lijst ingevuld geretourneerd. Bij de grote podia op één na. Om dit te ondervangen hebben wij geëxtrapoleerd door het betreffende podia te vergelijken met de gemiddelden van een drietal referentiepodia. De respons bij de middelgrote en kleine podia was beduidend minder groot. Daar is geëxtrapoleerd door te werken met medianen. De representativiteit is met name voor de kleine podia minder groot. Op sectorniveau is dat van beperkt belang, omdat de middelgrote en kleine podia financieel gezien een relatief klein aandeel betreft binnen de VNPF-poppodia leden.

Onderstaande lijst bestaat uit de 60 poppodia (allen non-profitorganisaties) aangesloten bij de VNPF:

- 1 013
- 2 Baroeg
- 3 Beest
- 4 Bibelot
- 5 BIRD
- 6 Boerderij
- 7 Bolwerk
- 8 Burgerweeshuis
- 9 Capsloc
- 10 Corneel
- 11 Doornroosje
- 12 Duycker
- 13 ECI Cultuurfabriek
- 14 Effenaar
- 15 EKKO
- 16 FLUOR
- 17 Flux
- 18 Gebouw-T
- 19 Gebr. de Nobel
- 20 Gigant
- 21 Grenswerk
- 22 Groene Engel
- 23 Hall of Fame

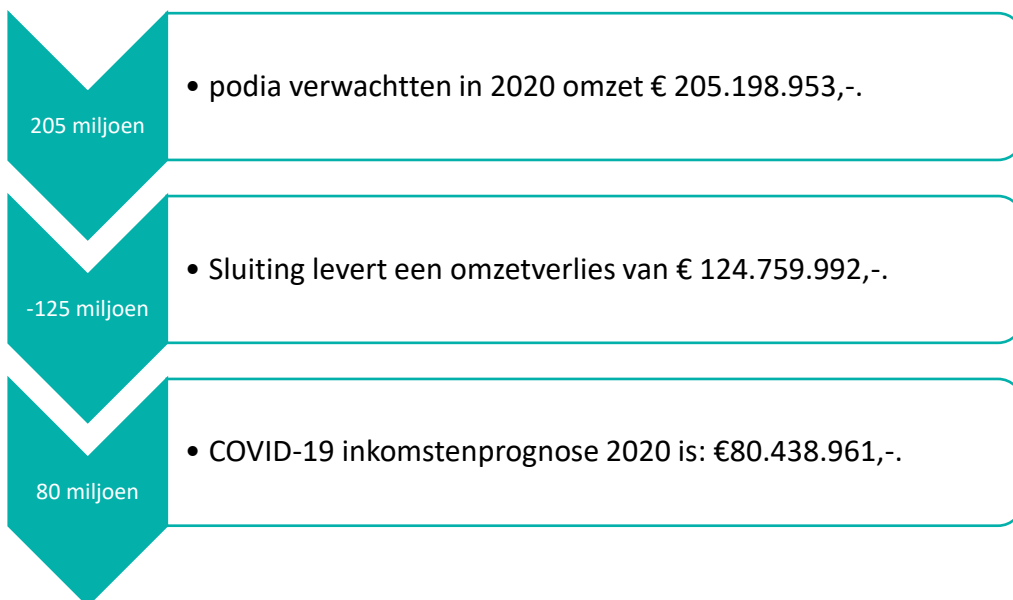
24	Hedon
25	Helling, de
26	Iduna
27	Kroepoekfabriek
28	Luxor Live
29	Manifesto
30	Meester
31	Melkweg
32	Merleyn
33	Metropool
34	Mezz
35	Muziekgieterij
36	Neushoorn
37	NIEUWE NOR
38	Oosterpoort (SPOT Groningen)
39	P3
40	P6o
41	Paard
42	Paradiso
43	Patronaat
44	Peppel
45	Podium Gorcum
46	Pul
47	PX
48	Rotown
49	Simplon
50	So What!
51	Spot, de
52	TivoliVredenburg
53	Tolhuistuin
54	VERA
55	Victorie
56	VOLT
57	Vorstin
58	Willem Twee
59	Willemeen
60	WORM

Bijlage 2: constructie prognose cijfers

COVID-19 INKOMSTENPROGNOSE

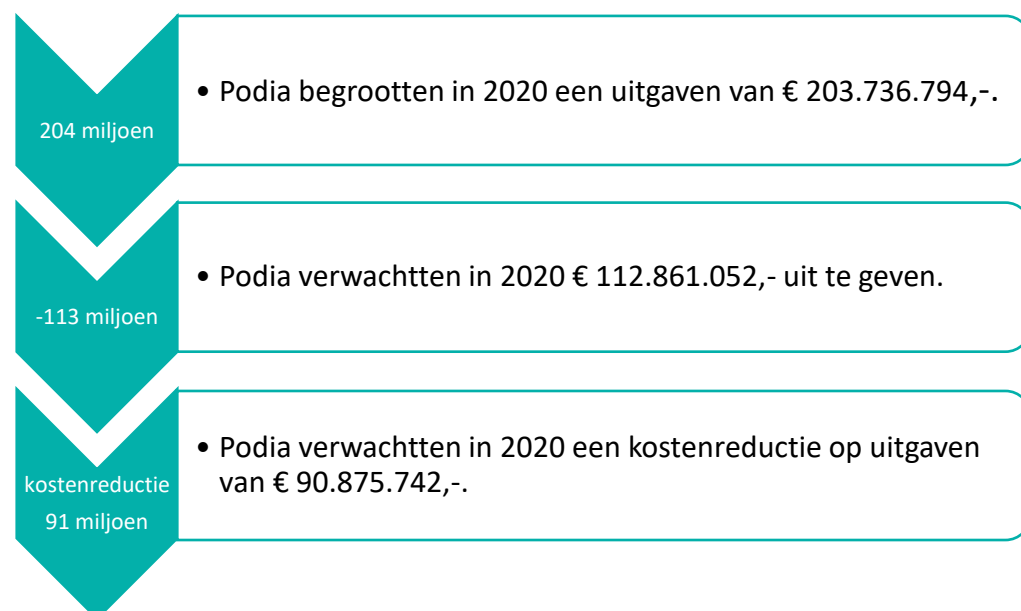
Aanname: daadwerkelijke inkomsten t/m 11 maart 2020 + rest van de begrote inkomsten 2020 =

COVID-2019 inkomstenprognose

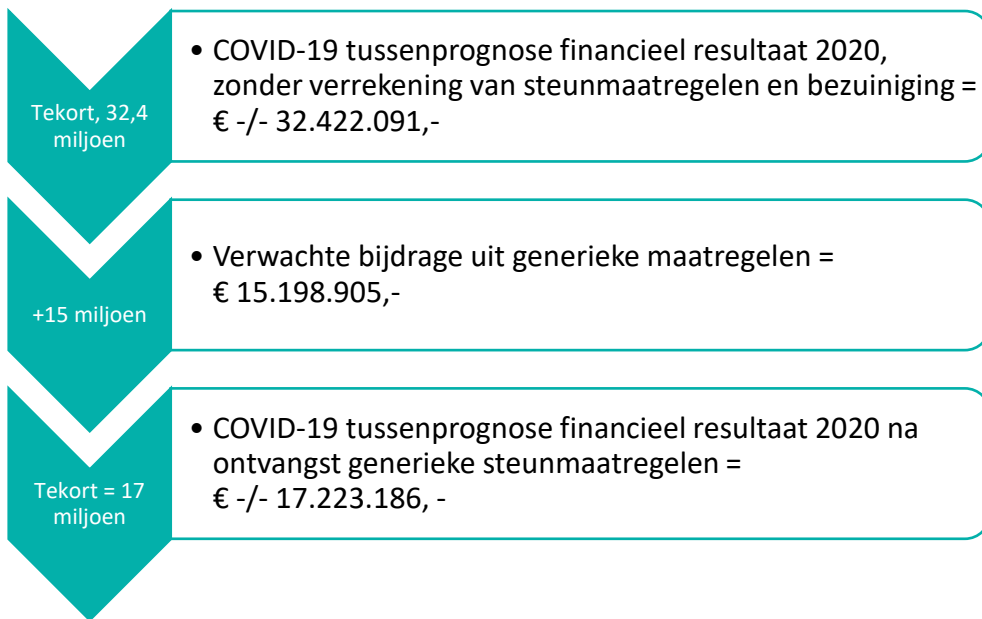
COVID-19 UITGAVENPROGNOSE

Aanname: daadwerkelijke uitgaven t/m 11 maart 2020 + rest van de begrote uitgaven 2020 = COVID-19 uitgavenprognose 2020

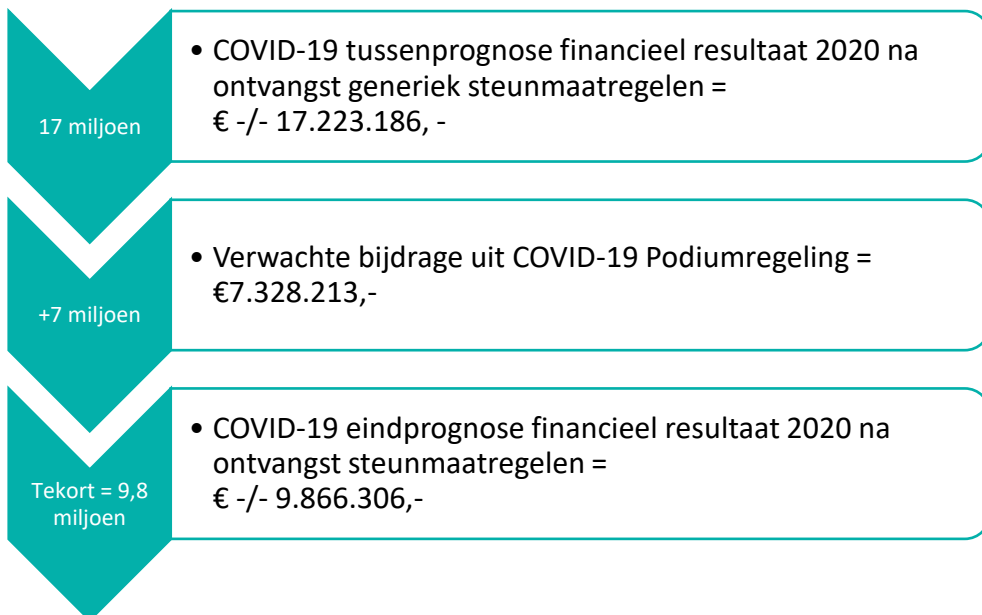
COVID-19 TEKORT TUSSENPROGNOSE

NB: dit is een tussenstap en een constructie

COVID-19 TEKORT PROGNOSE

NB: dit is het verwachte tekort

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 410
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oevers in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.

